

Sakralumas etnokultūrinėje tradicijoje

INIJA TRINKŪNIENĖ

Lietuvos socialinių tyrimų centras, Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius

El. paštas: inija@romuva.lt

Straipsnyje analizuojama etnokultūrinės tradicijos raiška archajiniais ir moderniais / postmoderniais laikais. Remiantis sociologų, etnologų, religijotyrininkų darbais ir pastarųjų metų publikacijomis internetinėje žiniasklaidoje, siekiama nustatyti vidinius etninės kultūros funkcionavimo dėsnumus. Randama faktų ir argumentų, padedančių motyvuoti etninės kultūros gyvastingumą palaikantį mechanizmą. Kaip vienas pagrindinių etnokultūrinės tradicijos išlikimo ir gyvybingumo sąlygų išskiriamas ir pabrėžiamas *sakralumas*.

Etninės kultūros nykimą sąlygoja jos pagrindinio dėmens – sakralumo – praradimas. Etninės kultūros gyvybingumo ir pajėgumo palaikymas daugeliu atvejų siejamas su sakralumo paieškomis ir atkūrimu.

Raktažodžiai: etninė kultūra, tradicija, integralumas, etninės kultūros funkcijos, sakralumas, desakralizacija, globalizacija

---

ĮVADAS

Gyvename nuolat kintančiame, link unifikacijos judančiame pasaulyje. Tam turi įtakos globalizacijos fenomenas. Turbūt niekas nesiginčys, kad pasaulio kultūrų vertė – jų įvairovė, kurią reprezentuoja etninės kultūros. Tai skatina pažvelgti į etnokultūrinės tradicijos gyvavimą iš dviejų pusių: lyginamuju požiūriu – išanalizuojant ir įvertinant etnokultūrinės tradicijos gyvavimo archajiniais ir moderniaisiais laikais ypatumus bei skirtumus; antra, struktūriniu-funkciniu požiūriu, siekiant išsiaiškinti, kaip veikė etnokultūrinė tradicija, kas jai buvo būdinga, pagaliau, kas pasikeitė ir kaip ji veikia šiandien.

Etninės kultūros vaidmens, jos gyvavimo šiuolaikinėje visuomenėje ypatumus sunku būtų apibrėžti nežinant jos funkcionavimo archajiniais laikais ypatumų. Tad būtina nors trumpai apžvelgti pagrindinius bruožus ir funkcijas, kurie buvo būdingi etnokultūrinei tradicijai.

Vardijant etnokultūrinės tradicijos, atstovaujančios archajinėms kultūroms, ypatumus galimas ne vienas požiūris ir aiškinimo būdas. Vienas iš jų – lyginimas su modernių laikų kultūra žvelgiant iš tos kultūros pozicijų. Pastarųjų dešimtmečių antropologų darbuose toks požiūris kritikuojamas, todėl mes remsimės tradicinės kultūros tyrimų iš vidaus duomenimis, jai būdinga vertybių sistema, atskleisdami ir paryškindami svarbiausius bruožus, tačiau neįsipareigodami aptarti visų etnokultūrinės tradicijos bruožų ir raiškos krypčių.

SAKRALUMAS – TRADICINĖS KULTŪROS JUNGTIS

Etninė / tradicinė kultūra jos natūraliais (archajiniais) gyvavimo laikais ikimodernioje visuomenėje yra apibrėžiama kaip visuma, gyvas organizmas, gyvaus ir funkcionavęs pagal natūralius gamtos dėsnius, turėjęs ciklišką laiko sampratą, mitologinį mąstymą ir daug šventumo apraškų. Folkloras, liaudies menas, architektūra, dainuojamoji ir muzikinė tradicijos atspindėjo konkrečios vietovės žmonių ir gamtos, bendruomenės ir aplinkos sąveikos ypatumus.

Ilgalaikė bendruomeninė sąveika pagimdė iki dabar pasaulyje egzistuojančią kultūrų įvairovę, kuri apibūdinama etninės, arba tradicinės, kultūros sąvoka.

Nors kiekviena etnokultūrinė tradicija turi ypatingus, tik jai vienai būdingus labai įvairius bruožus, tačiau visose galima išvelgti ir bendrybes, panašius funkcionavimo dėsningumus. Viena tokių bendrybių yra šventumas, būdingas visoms archajinėms kultūroms.

Religijotyrininkai, analizuodami archajines kultūras ir religijas, pastaruoju metu išskiria sakralumą, arba šventybę, kaip integralų senųjų visuomenių pasaulio suvokimo ir mąstymo bruožą (Eliade 1997: 162). Būtent religijos ir kultūros sanglauda, arba neišsiskyrimas, yra esminis archajinių kultūrų bruožas. Analizuodamas archajinių kultūrų ypatumus A. Lingis pabrėžia, kad „Religija – yra viena iš būdingiausių formų, kuriomis kultūra, tiksliau sakant, civilizacija, įtvirtina savo išskirtinumą“ (Kliūtys šiandieniniam dialogui 2001: 15).

Pritariant A. Lingiui reikia pripažinti, kad lietuvių etnokultūrinė tradicija neatskiriama nuo senosios lietuvių / baltų religijos. Vienas būdingiausių lietuvių / baltų religijos, o kartu ir kultūros bruožų yra pagarbus jos santykis su aplinka ir pasauliu žvelgiant į jį kaip į sakralinį objektą. Archajinių tradicijų požiūriu pasaulis yra šventas, tad ir santykis su aplinkiniu pasauliu turi būti pagarbus. Tokio santykio išraiška matoma iki šių dienų – tai šventumą rodantys vietovardžių, vandenvardžių, kalnelių, lomų, medžių vardai ir pasakojamoji tradicija. Etnokultūrinio religinio paveldo arealas apima ir senąsias šventvietes, kurios stebina paplitimu ir gausa (Vaitkevičius 1998: 741). Šventumas pasireiškia ir ypatingu santykiu su daiktais, aplinka, kuris lietuvių / baltų kultūroje yra nusakomas darnos sąvoka (Trinkūnas 2005: 3). Darnos, darnaus sugyvenimo principą pabrėžia mokslininkai, nagrinėjantys autentiškos lietuvių tradicijos raišką. Darna skleidžiasi įvairiomis kryptimis. Viena iš jų – darnus kultūros ir „natūros“ santykis. A. Mickūnas, aptardamas lietuvių kalbos ir dainavimo ypatumus, pažymi ypatingą žmogaus ir gamtos ryšį, jo atspindį kalboje:

„Kad lietuvis dar nebuvo egocentriškas, visą išvedęs vien iš savęs, pasirodo tame, kad pronomina kaip *aš, tu, jis, ji*, gali būti įsunkti į veiksmažodžius, kurie išreiškia žmogaus veiklą pasaulyje. Jis dar yra sutapęs pasaulyje su gamta ir jos įvykiais, ir yra orientuotas jų takuose. Ši kalbinė ypatybė parodo, kad žmogus dar nesąs nutolęs nuo pasaulio, nuo žemės ir nuo kitų, jis dar gyvena visuomenėje, jis jai priklauso ir yra jos dalis. Jo veiksmai yra ne privatūs, bet vieši, visų matomi ir visiems įtakingi. Jam pasaulis nėra „objektas“, prieš kurį jis stovi nutolęs ir jį išnaudojās savo „laimėi“ ir troškimams. Jo troškimai yra dar surišti su pajautimu visos gimusios gamtos ir jos troškimais...“ (Mickūnas 2007).

Vienas religijos fenomenologijos kūrėjų M. Eliade sakralumą („šventybę“) išskiria kaip vieną būdingiausių archajinių religijų ir kultūrų bruožą, jį priešpriešindamas pasaulietiškamui, o šventybės apsišaukimą įvardydamas hierofanijos terminu (Eliade 1997: 8–9). M. Eliade nuomone, „archajinių bendruomenių žmogus yra linkęs, kiek tai įmanoma, gyventi šventybės aplinkoje, arba apsuptas šventų daiktų“ (Eliade 1997: 10). Jo teiginį patvirtina etnografiniai tyrimai. Apžvelgiant pačias įvairiausias etnologų nagrinėjamas etninės kultūros sritis matyti, kad visos veiklos, gyvenimo, darbų sritys, bet kuris daiktas, be kitų jam būdingų funkcijų, turėjo svarbią – sakralinę – prasmę. Archajinės lietuvių kultūros integralumo pavyzdžiu galėtų būti senosios tradicinės juostos, be savo praktinės paskirties, turinčios simbolines ir apeigines prasmes. Juostose yra išsaugoti seniausi ženklai ir simboliai. Paminėtinos vestuvių apeigos, kai jaunoji savo automis juostomis apdovanodavo ne tik savo naują giminę, bet ir svarbiausius namų, kur ji nuteka, objektus – stalą, krosnį, šulinį. Šiuo simboliu veiksmu išreiškiama jungtis su protėviais, dievais, namų dvasiomis (Tumėnas 2002: 124–127).

Sakralumo raiška įvairialypė – jis reiškėsi simboliais, ypatingą reikšmę teikiant sakralaus laiko, erdvės pasirinkimui. Archajinių kultūrų gyvenimo sakralizacija, šventumas buvo atsvara įprastai aplinkinio pasaulio betvarkei, kuriai atstovavo neįvaldyta erdvė. Daiktų, vietos įvaldymas – laiko ir vietos susaistymas su kosmosu, su dieviškuoju pasauliu – įprasmindavo gyvenimą. Šventumas buvo integruotas į visas gyvenimo sritis ir reiškėsi visur.

DESAKRALIZACIJA

Jau minėjome, kad tradicinis šventumas natūraliai egzistavo gyvenamojoje aplinkoje. Jis buvo visuotinis, natūralus. Tokį šventumą vadintume prigimtiniu, o ne įgytu kam nors pašventinant. Palyginti su senuoju, krikščioniškosios bažnyčios teikiamas šventumas daugiausia priklausė nuo bažnytinės valios, kai šventumas suteikiamas kaip bažnytinė malonė (vandens, ugnies pašventinimas per krikščioniškas bažnytines šventes). Galima teigti, kad krikščioniškoji bažnyčia nusavino šventumo funkcijas.

Tyrėjų nuomone, dar XIX a. lietuvių etninė kultūra egzistavo kartu su oficialiąja krikščioniška religija, ir tą vaizdžiai rodo senųjų kryžių bei koplytstulpių puošyba: „Taip prieš kelis šimtus metų Lietuvos kraštovaizdyje iškilo unikali, įvairiaprasmė ir daugiasluoksnė, retai kitur tokiu pavidalu aptinkama semiotinė struktūra – vertikalus architektūrinis statinys, savyje sutelkęs senųjų tikėjimų, baltų mitologijos ir krikščionybės vaizdinius, simbolius, jame visa išraiškingai, atrodytų, neįmanomai suderindama“ (Martinaitis 2002: 42). Tuo laikotarpiu dar egzistuojantis senasis sakralumas nesiskyrė nuo oficialiojo bažnytinio sakralumo, ir tik etnologo žvilgsnis išskiria skirtingus sakralumo sluoksnius. Tolesnis procesas vyko dviem kryptimis: oficialus bažnytinis sakralumas išsilaikė gyvuojant bažnytinei institucijai, o senasis, baltiškasis, po truputį nyko folklorui ir etninei kultūrai prarandant tradicinį savarankiškumą. Menkstant tradicinei kultūrai, fokloras ir kitos etninės kultūros formos neteko savo tradicinio sakralumo ir ėmė nykti. Prarandant sakralumą folklore, palaipsniui vyko kitų liaudies meno formų degradacija, apėmusi daugumą etnokultūrinės raiškos sričių. Taigi tradicinės kultūros ir folkloro jėga slypi sakralume.

Archajinio sakralumo nykimą lydėjo sekuliarizacijos procesas, prasidėjęs šventumo atskyrimu nuo kasdieninio gyvenimo ir jo koncentracijos tam tikrose apibrėžtose vietose – krikščionių bažnyčiose. Sakralumo kaita akivaizdi: krikščionybė kovojo su senuoju sakralumu, jį įveikdama ir pakeisdama. Šiuolaikinė civilizacija taip pat yra linkusi viską desakralizuoti. Galėtume teigti, kad krikščionybė – tik etapas visuotinėje desakralizacijoje, vedantis prie sekuliarizacijos ir ateizacijos. Taigi vienas svarbiausių dalykų, skiriančių mus nuo tradicinės kultūros pasaulio, yra šio pasaulio desakralizacija – šventumo praradimas.

SAKRALIZACIJA – ETNOKULTŪRINĖS TRADICIJOS GYVYBINGUMO LAIDAS

Etninės kultūros raišką XX a. antrojoje pusėje žymėjo įvykiai ir reiškiniai, kuriuos sietume su sakralumo paieškomis. Procesų, vykusių ir vykstančių etninės kultūros raiškoje, analizę reikėtų pradėti nuo jos raiškos moderniaisiais laikais, dar nesena sovietinės okupacijos metais. Tuo metu vyravo visuotinė niveliacija ir politizacija, pasireiškusi visose gyvenimo srityse, taip pat ir etninės kultūros raiškoje. To meto tradicinę kultūrą (jos miestiškos raiškos formas) galima skirti į fasadinę ir opozicinę. Fasadinę sudarė liaudies dainų ir šokių ansambliai, priverstinai giedoję sovietinius himnus, opozicinę, pagrindinę, kryptį formavo folkloro ansamblių ir klubų veikla, susijusi ne tiek su scenine, kiek su neformaliąja veikla – slaptu, nelegaliu kalendorinių švenčių šventimu, senovinėmis jungtusių, krikštytųjų apeigomis, kraštotyros ekspedicijomis ir žygiais (Matulevičienė 2009: 56–64).

Reikėtų pažymėti, kad kartu su nykstančiomis kaimo bendruomenėmis, christianizacijos bei civilizacijos įtaka nyko ir degradavo senosios šeimos, kalendorinės apeigos, seniausios archajinio folkloro formos (kalendorinės dainos, apeiginis folkloras ir tautosaka jau buvo beveik nunykusios). Jas gyvenimui prikėlė atsiradęs poreikis švęsti kalendorines šventes.

M. Yorkas, analizuodamas pagoniškąsias pasaulio religijas, rašė: „Jei esama kokios vienos sąvokos ar veiksmo, talpinančio savyje pagoniškos tradicijos esmę bei pagoniškąjį identitetą, tai šventimas. Pamatinė Rytų nuostata yra išsivadavimas, krikščionybė – pasirengimas išganymui, o pagoniškasis šventimas reiškia šventišką džiaugsmą, apimančią ir tarnystę, nes tarnystė – tai irgi žmogiškumo, pasaulio ir dieviškumo teigimas“ (York 2008: 216).

Senosios lietuvių religijos atgimimas prasidėjo reikšmingu sakralinių simbolių ir apeigų prikėlimu 1967 m., kai Vilniaus universiteto studentai ir dėstytojai uždegė Rasos šventės aukurą Kernavėje. Pateikiame ištrauką iš 1969 m. Kernavėje šventos Rasos šventės aprašymo.

„Kasmet vis daugiau jaunuolių ir merginų bei vyresnio amžiaus žmonių, besidominčių lietuvių liaudies papročiais, birželio pabaigoje prie garsių Kernavės piliakalnių senoviškai švenčia vasaros saulėgrįžos šventę – Rasą. Trečiąją vasarą, 1969 m., buvo itin gausu dalyvių – apie 700. Šventę surengė Vilniaus kraštotyrininkų romuva“ (Indronis 1969: 334).

Toliau atkreipiamas dėmesys į atliekamas saulės, ugnies gerbimo apeigas, kupoliavimo papročius: „Po saulėlydžio pievoje tarp trijų piliakalnių užkuriama aukuro ugnelė – saulės sesuo. Veronika Janulevičiūtė, Julė Trinkūnienė, Vacys Bagdonavičius, Rimtis Lukša, Edmundas Mickūnas ir kiti meta jon savąsias žolynų puokštes, tardami žodžius Gabijai, Žemynai, protėviams“ <...> „Per naktį daug gražių dainų sudainuojama, rasotoje lankoje ir girioje ieškoma paparčio žiedo. Šventė baigėsi, pagerbus tekančią saulę, ąžuolą ir ryto rasą“ (Indronis 1969: 335).

Marija Gimbutienė pabrėžė etninės religijos, kuri atgimė kartu su Vilniaus universiteto Ramuvos judėjimu, svarbą ir reikšmę: „Kreipiuosi familiariai, nes jaučiu, kad priklausome vienai šeimai – Ramuvai. Perskaičiau jūsų laišką, mano akys buvo drėgnos. Iš vidujinio džiaugsmo. Kaip gera, kad jaunimas jungiasi į Ramuvą. Būtų liūdna, jei jaunimas toltų nuo savo tautos šaknų, turint tokį kapitalą. Tautos žiedas links į Ramuvą, o avinėliai, be abejo, bursis prie bažnyčių, garbindami mirusį dievą. Mums reikia gyvybės syvų, šventos žemės su jos šventais miškais, medžiais, akmenimis, o ne susirakinti nuodėmių baime ir bijoti abstraktaus, tolimo, pikto, svetimo dievo. Net Kalifornijoje vyksta didžiulis grįžimo į žemę judėjimas“ (Marijos Gimbutienės laiškas Jonui Trinkūnui 1998: 9).

Nepaisant civilizacijos, christianizacijos ir globalizacijos poveikio, tradicinis sakralumas moderniam ir postmoderniam pasaulyje reiškiasi įvairiais būdais. Pirmiausia – tai senoji šventumo raiška, tęsianti šventumo sampratą, apimančią pagarbų santykį su žeme, tradicija, papročiais, protėviais. Dažnai ši raiška neįvardyta, neįsisąmoninta, įgavusi krikščioniškos konfesijos ar net ateistinės formą. Analizuojant besitęsiančias sakralumo paieškas reikėtų pabrėžti etninės kultūros / folkloro integracinę funkciją. Integralios kultūros idėją remia tradicionalistai, teigiantys, kad modernaus ar postmodernaus pasaulio išsiskaidymą gali kompensuoti tradicijos laikymasis (Flowers 2002: 11–21).

Tradicinio sakralumo pavyzdžiu galėtų būti pagarbus santykis su mirusiais: Vėlinės yra senojo santykio su protėviais atspindys, kai žvakutės ant mirusiųjų kapų yra degamos nepriklausomai nuo religinės priklausomybės. Šiandieninė religijotyra pajėgia užčiuopti tradicinį sakralumą, slypinčią visai netikėtose srityse. E. Trinkauskaitė-Johnston mano, kad lietuvių

pagalba pomėgis grybauti turi sakralumo matmenį ir gali būti paaiškinamas gaju senuoju tikėjimu (Trinkauskaitė-Johnston 2006: 17).

Sakraliosios tradicijos tąsa gali įgauti ir modernių formų. Įvairios etninio sakralumo formos reiškiasi ne tik religinių bendrijų apeigomis, bet ir kultūrinių renginių sekulariomis formomis. Moderniai interpretuojami sakraliniai mitologiniai simboliai įvairiais pavidalais atgyja per miesto šventes. Štai Rudens ir Pavasario lygiadieniai Vilniuje įprasminami simboliniais šviesos ir juostų raštais (Baliasinovas 2011).

Pastaraisiais metais sakralinis tradicinės kultūros matmuo ryškėja ne tik šeimos šventėse arba religinių organizacijų veikloje, bet ir valstybiniu lygmeniu (2009 m. rengiant dainų šventę). „Amžių sutartinė“ pavadinta dainų šventė pabrėžė ne profaniškąją, o sakraliąją etnokultūrinės tradicijos pusę. Į dainų šventės folkloro dienos programą įtraukiamas Lietuvos žemėlapių supylimas: iš įvairių Lietuvos vietovių atvežtos žemės apeigų metu pilamos į bendrą Lietuvos žemėlapi ir palydimos apeiginių veiksmy, ištarų ir giesmių: „Žemynėle žiedkelėle, žydėk rugiais, kviečiais, miežiais ir visais javais, būki linksma Dievel ant mūsų, prie tų mūsų darbų“. „Šie maldos deivei Žemynai žodžiai pasirodė patys tinkamiausi ir svarbiausi, nes Lietuva – tai visų pirma mūsų žemė, kurios kiekvienas lopinėlis ne tik kantriai įdirbtas, bet ir nuglostytas dainomis, sakmėmis bei padavimais. Tad Folkloro dienoje buvo pagerbta mus maitinanti žemė ir paliudytas jos šventumas“ (Nakienė 2009: 76).

Įvairios šventumo / sakralumo apraiškos yra susijusios su senųjų šventviečių atkūrimu ir naujų atsiradimu. Senųjų atkūrimui argumentų teikia platus istorinis-kultūrinis paveldas. Istorikas Vykintas Vaitkevičius, aprašydamas ir katalogizuodamas senąsias šventvietes, vien tik Žemaitijoje atranda per tūkstantį senųjų ikirikščioniškų šventviečių, kurias XX a. pabaigoje atmena ir apie kurias gali papasakoti pateikėjai (Vaitkevičius 2006: 6). Greta senųjų atsiranda ir naujų pagoniškų šventviečių (Bunka 2006). Ir senose, ir naujose šventvietėse pagal senuosius papročius atliekamos jungtvių, krikštynų / palaiminimo apeigos (Jakštas 2011: 1, 3).

Egidija Ramanauskaitė, analizuodama senovės baltų religijos, trumpai vadinamos Romuva, judėjimą, taip pat jį sieja su etnokultūrine tradicija ir pristato kaip „heterogenišką etnokultūrinį lauką“. Autorė daro išvadą, kad „šioje aplinkoje itin aktyviai veikia jaunimas, linkęs ieškoti individualių savivokos kelių. Jo dėka į etnokultūrinį lauką patenka įvairių mitologijų herojai ir simboliai. Iš šių simbolinių citatų kuriamos apeigos siekia suabsoliutinti etninės kultūros sakralumą“ (Ramanauskaitė 2002: 25). Romuvos apeigose ji pabrėžia du svarbius momentus – etnokultūriškumą ir sakralumą. Taigi galėtume teigti, kad senosios baltų religijos išpažinėjai tęsia šventumo / šventimo tradicijas, pasiremdami išlikusiais senųjų raštų, folkloro ir mitologijos šaltiniais, o apeigų metu siekiama atkurti prarastą folkloro, etninės kultūros sakralumą. Tokie abipusės sąveikos procesai ryškėja ne tik kalendorinių švenčių metu, bet ir per svarbiausias šeimos gyvenimo šventes. Kartu su kalendorinėmis šventėmis atgaivinamos ir senosios šeimos švenčių apeigos – jungtuvės, krikštynos, laidotuvės. Pastarąjį dešimtmetį ypač pagausėjo jungtvių ir palaiminimo / krikštynų apeigų pagal senuosius papročius. Štai dienraštis *Respublika* aprašo pagoniškas jungtves prie aukuro ugnies (Vaičkutė 2011), o 2009 m. pagoniškos jungtuvės portalo „Delfi“ skaitytojų buvo išrinktos „karščiausiomis“ metų vestuvėmis (Juška 2009). Minėti pavyzdžiai rodo religinių ir senųjų lietuviškų tradicijų jungtį. Sakralumas yra ta jungiamoji grandis, vienijanti, integruojanti per šventes bendruomenes ir šeimas.

Aleksejus Dzermantas, aprašydamas šiuolaikines lietuvių ir baltarusių pagonybės apraiškas, taip pat sieja religinį ir etnokultūrinį matmenį, pabrėždamas etnokultūriškumą kaip

esminių bruožą, užtikrinantį pagonybės, kaip religinės tradicijos, gyvybingumą: „Vis dėlto verta atminti, jog tikrasis baltarusių etninės religijos atgimimas įvyks ne tuomet, kai kas nors girioje prismaigstys medinių stabų ir ims priešais juos rėžti aistringas žosmes, bet tuomet, kai per visą šalį vėl suliepsnos šimtai, tūkstančiai Kupolės laužų, prie kurių kaip liturgija nuskambės autentiškos apeiginės dainos, o jaunimas ligi pat aušros žais ir šoks, pakerėtas lietuviškojo dūdmaišio garsų“ (Dzermantas 2011: 60).

Taigi mokslininkai mato abipusę priklausomybę: viena vertus, sakralumas ir jo religinės formos palaiko etnokultūrinės tradicijos gyvybingumą, kita vertus, senoji tradicija įkvepia gyvybės šiuolaikinio pagoniškojo religingumo apraiškoms.

Dar vienu argumentu, pagrindžiančiu sakralumo svarbą palaikant etninės kultūros gyvastingumą, galėtume laikyti sakralumo ir vertybiškumo sąsajas. Sunku pasakyti, kas ką seka, kas kam turi įtakos, tačiau sunku paneigti egzistuojančią priklausomybę tarp sakralumo / šventumo ir vertybiškumo. Tarkime, labiausiai vertinamiems dalykams šiuolaikinėje visuomenėje juokais ar rimtai bandoma suteikti šventumo statusą: pavyzdžiui, dažnai sakoma, kad krepšinis yra antroji lietuvių religija, pasižymėję sportininkai, pop muzikos atlikėjai vadinami „žvaigždėmis“; o realybės šou suteikiami sakralinę reikšmę suponuojantys pavadinimai: „Kelias į žvaigždes“, „Dangus“ ir pan. Tad jei Rasos šventė suvokiama kaip aukščiausia vertybė, tuomet jos maksimali apraiška tampa sakrali, ir tai liečia ne tik šventes, bet ir apskritai folklorą.

Živilė Advilonienė, ištyrusi religinių tapatumą ir religingumą posovietinėje Lietuvoje, teigia, kad egzistuoja atotrūkis tarp formalaus religingumo ir realaus religinio tapatumo (įbažnytinimo) (Advilonienė 2005: 12–20). Tačiau autorės nurodytos priežastys nepaaiškina esminių tokio atotrūkio priežasčių, kurias sietume ne tik su šio laikmečio ar sovietinės sistemos ir jos paveldo realijomis, bet ir su platesniu istorinių religijų raidos ir tarpusavio sąveikos kontekstu. Minėto atotrūkio priežastys: pirma – vėlyvas Lietuvos krikštas, antra – išgalėjusios katalikybės lenkiška forma, trečia – bažnyčios sandrauga su valdančiomis feodalinėmis valdžiomis ir ketvirta – vėlyvas bažnyčios lietuviėjimas (tik nuo XIX a.) (Trinkūnas 2009: 267).

Apie tai, kad krikščionybė vėlai pasiekė lietuvių sąmonę ir tapo savasties dalimi, liudija lietuvių folkloro nekrikščioniškumas, kalendorinių dainų ir sutartinių mitologinis turinys („Alko“ interviu su Daiva Račiūnaite-Vyčiniene 2010). Folkloras išlaikė esminių senajo sakralumo sluoksnius, leidusius įprasminti ir senąsias kalendorines, ir šeimos bei valstybės šventes, tačiau folkloro ir mitologijos duomenų gali nepakakti senajo sakralumo tąsai ar atkūrimui. Tam reikalingos atitinkamos visuomenės nuostatos. Tokias nuostatas rodo 2004 m. Socialinių tyrimų instituto reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos duomenys, atskleidžiantys realaus religingumo turinį, gana plačią tikėjimų įvairovę – nuo tikėjimo reinkarnacija, burtais ir magija iki tikėjimo dievu apskritai. Apklauso duomenimis, gamtos dievybėmis tiki ketvirtadalis Lietuvos gyventojų („taip, tikiu“ – pažymėjo 10 %, o „greičiau tikiu nei netikiu“ – 16 % apklaustųjų).

Gyvenimas šiuolaikiniame globaliais ryšiais susaistytame pasaulyje leidžia pažinti kitas kultūras ir visuomenes, bet kartu ir atveria galimybes gilintis į savosios kultūros tradicijas, atrasti tas jungtis, kurios vienija žmones bei tautas.

IŠVADOS

Vienas svarbiausių, esminių tradicinę etninę kultūrą apibrėžiančių bruožų yra integralumas, pasireiškiantis sakralumu / šventybe, kuri įvairiais pavidalais glūdi tradicinio kaimo gyvenimo, papročiuose, materialinėje ir dvasinėje sferose.

Civilizacijos procesai – didžiųjų religijų ekspansija, globalizacija ir modernizacija, naikindami tradicinę kultūrą, naikino ir esmines jos jungiamąsias integracines grandis, taip pat ir vieną svarbiausiųjų – sakralumą.

Lietuvoje 6-ajame dešimtmetyje prasidėjęs etnokultūrinis sąjūdis siejamas su įvairių senojo sakralumo formų – simbolių, kalendorinių ir šeimos švenčių, taip pat senosios religijos atgimimu.

Šiuolaikinėje Lietuvoje tradicinis sakralumas reiškiasi ir sekulariomis, ir religinėmis, ir moderniomis formomis – tą salygoja vis didėjantis Lietuvos gyventojų religinis pliuralizmas ir senojo tikėjimo akceptacija.

Gauta 2011 07 22

Priimta 2011 11 15

Literatūra

1. Advilonienė, Ž. 2005. „Religinis tapatumas ir religingumas posovietinėje Lietuvoje. Sociologinis žvilgsnis“, *Filosofija. Sociologija* 4.
2. „Alko“ interviu su Daiva Račiūnaite-Vyčiniene. 2010. Prieiga per internetą: <http://alkas.lt/2010/11/17/3506/>
3. Baliasinovas, J. 2011. Vilniaus Šventaragio slėnyje paminėtas pavasario lygiadienis. Prieiga per internetą: <http://ikrauk.15min.lt/laisvalaikis/30410>
4. Bunka, E. 2006. Lopaiciai – Žemaitiją su kosmosu siejanti bambagyslė?, *Lietuvos rytas*. Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-11569547261155300533-lopai%C4%8Diai-%C5%BEemaitij%C4%85-su-kosmosu-siejanti-bambagysl%C4%97.htm>
5. Dzermantas, A. 2011. „Tradicinės etninės religijos atgimimas Baltarusijoje“, *Liaudies kultūra* 2.
6. Eliade, M. 1997. *Šventybė ir pasaulietiškasumas*. Vilnius: Mintis.
7. Flowers, S. E. 2002. “The idea of integral culture: a model for a revolt against the modern world”, in *TYR Myth-Culture-Tradition*. T. 1. Atlanta.
8. Indronis, A. 1969. „Rasos šventės“, in *Kraštotyra*. Vilnius.
9. York, M. 2008. *Pagoniškoji teologija*. Vilnius: Asveja.
10. Jakštas, A. 2011. „Sugrižkime prie savo šaknų“, *Švenčionių kraštas. Švenčionių rajono laikraštis* 65.
11. Juška, K. 2009. A. Jasaitytei ir R. Čeburiakui – karščiausių metų vestuvių titulas. Prieiga per internetą: <http://pramogos.delfi.lt/people/ajasaitytei-ir-rceburiaui-karsciausiu-metu-vestuviu-titulas.d?id=24143956>
12. „Kliūtys šiandieniniam dialogui“. 2001. *Kultūros barai* 6.
13. Marijos Gimbutienės laiškas Jonui Trinkūnui. 1998. *Ramuva. Baltų tautinės kultūros ir istorijos žurnalas* 4.
14. Martinaitis, M. 2002. *Laiškai Sabos karalienei*. Vilnius: Tyto Alba.
15. Matulevičienė, S. 2009. „Laikas kaip vandenynas“, *Liaudies kultūra* 1.
16. Mickūnas, A. 2007. Lietuviškai kalbant. Prieiga per internetą: <http://www.aruodai.lt>.
17. Nakiene, A. 2009. „Išpūdziai iš folkloro dienos “Žemynėle žiedkelėle”“, *Liaudies kultūra* 4.
18. Ramanuskaitė, E. 2002. *Sugrįžtanti į alkus: Lietuvos Romuva*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
19. Trinkauskaitė-Johnston, E. 2006. „Apie grybus, arba velniškas nuklydimas“, *Liaudies kultūra* 2.
20. Trinkūnas, J. 2005. „Darna“, *Romuva. Baltų kultūros leidinys* 3.
21. Trinkūnas, J. 2009. *Lietuvių senosios religijos kelias*. Vilnius: Asveja.
22. Tūmėnas, V. 2002. *Lietuvių etnologija. 9: Lietuvių tradicinių rinktinių juostų ornamentas: tipologija ir semantika*. Vilnius: Diemedžio leidykla.
23. Vaičkutė, R. 2011. Sena tradicija. Santuoka, palaiminta Perkūno. Prieiga per internetą: http://www.respublika.lt/lt/naujienos/kultura/kulturos_naujienos/sena_tradicija_santuoka_palaiminta_perkuno
24. Vaitkevičius, V. 1998. *Senosios Lietuvos šventvietės. Žemaitija*. Vilnius: Diemedžio leidykla.
25. Vaitkevičius, V. 2006. „Senųjų šventviečių tradicija prieš 100 metų“, *Romuva. Baltų kultūros leidinys* 4.

INIJA TRINKŪNIENĖ

Sacrality in ethno-cultural tradition

Summary

This paper deals with the expression of ethno-cultural traditions in archaic and modern / post-modern times. Based on the work of sociologists, ethnologists, and religious historians, attempts are made to determine the internal functioning patterns of ethnic culture. At the same time, we can find facts and arguments in favour of ethnic cultural vitality based on a support mechanism.

One of the most important, essential traditional ethnic culture-defining features is integrity, manifesting itself as sacredness / sacrality, which in various forms can be found in traditional rural lifestyles, customs, as well as in material and spiritual realms.

The processes of civilization and the expansion of the great religions, modernization and globalization, along with destroying traditional culture, destroyed also its most important connecting integrative link-sacredness.

The decline of ethnic culture is associated with the loss of sacredness as its main component. Supporting the vitality and capability of ethnic culture in many cases is associated with the search for and reconstruction of sacredness.

In Lithuania, in the 1960s, the ethno-cultural movement began; it was associated with various old forms of sacredness – symbols, the revival of calendar and family holidays, as well as the revival of the old religion.

In contemporary Lithuania, traditional sacredness is manifested in secular, religious, and modern forms; it is determined by the continuously growing religious pluralism and the old faith acceptance by Lithuania's population.

Key words: ethnic culture, tradition, integrity, ethnic cultural features, sacredness, desecralization, globalization